

8. Рішення Любашівського районного суду Одеської області від 12.08.2024 у справі № 507/1150/24 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121040183> (дата звернення 20.11.2025).

9. Рішенням Галицького районного суду міста Львова від 01.10.2025 у справі № 461/5409/24 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130883906> (дата звернення 20.11.2025).

Заяць Наталія Володимирівна, професор кафедри теорії, історії і філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, доцент

ПАТРІАРХАЛЬНА СТРУКТУРА СУСПІЛЬСТВА ЯК ПЕРШОПРИЧИНА НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК

Насильство стосовно жінок є структурним і глобальним явищем, для якого не існує соціальних, економічних, чи національних кордонів. Загальнотеоретичне дослідження проблем гендерного насильства, вивчення його причин і негативних наслідків, аналіз феноменології насильства, класифікація його видів посідає важливе місце в юридичній науці. Визначення насильства стосовно жінок містить додатковий елемент – воно являє собою серйозне порушення прав людини, найбільш кричущу форму дискримінації за ознакою статі, однак все ще залишається великою мірою безкарним.

Міжнародні стандарти захисту прав людини розглядають насильство щодо жінок (у тому числі сексуальне) як форму дискримінації та порушення фундаментальних прав. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) у Загальній рекомендації No 19 (1992) роз'яснив, що поняття дискримінації включає гендерно зумовлене насильство, оскільки таке насильство перешкоджає жінкам користуватися правами на рівних засадах з чоловіками [1]. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка є регіональним інструментом з прав людини, ретельно розробленим для боротьби з цими явищами спонукає розглядати їх у ширшому контексті існуючої нерівності між жінками та чоловіками та позиціонує ці форми насильства як бар'єри на шляху до досягнення реальної рівності між чоловіками та жінками [2]. Таким чином, конвенція зобов'язує держави-учасниці запобігати насильству стосовно жінок та боротися з ним у ширшому контексті досягнення гендерної рівності. Саме на цій підставі Європейський суд з прав людини при розгляді справ, пов'язаних з насильством стосовно жінок та домашнім насильством, посилається на статтю 14 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє дискримінацію [3].

Широко визнано, що насильство щодо жінок та дівчат є не тільки причиною, але і наслідком нерівних владних відносин, заснованих на сприйнятті відмінностей між жінками та чоловіками, що в багатьох випадках посилюється дискримінаційними законодавчими та соціальними нормами, які виключають жінок і дівчат із життя суспільства. Довгий час проблема ігнорувалася на рівні

державної політики, однак завдяки активності громадянського суспільства та міжнародних організацій питання протидії домашньому насильству стало обговорюватися все більше. У науково-правовій площині це означає відмову від традиційного поділу насильства на «приватну» і «суспільну» сфери, адже обидві форми мають спільне коріння - системну гендерну нерівність, патріархальні стереотипи та дискримінаційні практики. Домашнє насильство більше не сприймається як внутрішня справа сім'ї, а кваліфікується як порушення фундаментальних прав, закріплених у міжнародних договорах, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979) та Загальному зауваженні No 35 (2017) Комітету CEDAW, де підкреслюється, що гендерно зумовлене насильство є формою дискримінації [4; 5]. Так, у Стамбульській конвенції використовується термін «гендернозумовлене насильство щодо жінок» як насильство стосовно жінок за гендерною ознакою, який підкреслює, що таке насильство «спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно» [2]. Цей термін чітко вказує як на непропорційний вплив такого насильства на жінок, так і на гендерну складову насильства. Ще більше посилює дискримінаційну складову терміну «насильство стосовно жінок» форми насильства, до яких належать: каліцтво жіночих геніталій, примусові аборти та примусова стерилізація, а також зґвалтування та сексуальне насильство, які впливають або виключно, або непропорційно саме на жінок.

Це, зокрема, було визнано у Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок, яка також проголошує, що насильство щодо жінок «є одним з основних соціальних механізмів, за допомогою якого жінок змушують займати підлегле становище у порівнянні з чоловіками» [6]. Незважаючи на істотні зміни, що відбулися за останні десятиліття, жінки, як і раніше, віддають право розв'язувати більшість важливих питань чоловікам, підтверджуючи їх панівне становище в сучасному суспільстві. Найпоширенішим видом насильства щодо жінок із боку чоловіків, будь то чоловік, колега по роботі або стороння людина, є приниження її гідності. Усі форми гендерного насильства спрямовані на неможливість жінки користуватися нарівні з чоловіком правами й свободами в політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя.

Проблеми жінок, які чоловіки не враховують, існують в багатьох сферах, але найчастіше фігурують три теми: жіноче тіло, неоплачувана хатня робота та насильство чоловіків щодо жінок. Ці теми настільки важливі, що вони стосуються майже кожної частини нашого життя, впливають на будь який наш досвід – від користування громадським транспортом до участі в політичному житті, від організації робочих місць до хірургічного втручання. Але чоловіки забувають про ці теми, оскільки вони не розуміють, як це –жити в жіночому тілі. І хоча вони також страждають від насилля представників своєї статі, це насилля виявляє себе інакше, ніж те, якого зазнають жінки. А оскільки ці відмінності ігноруються, то широко поширеною стає думка, що чоловіче тіло й чоловічий досвід є гендерно нейтральними [7]. Це одна з форм дискримінації жінок.

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна зіткнулася з новими викликами, пов'язаними з соціальною та економічною та культурною трансформацією. Моделі нової фемінності та маскулінності давно перестали бути

суто академічними проблемами, оскільки ми всі повинні навчитись співіснувати у зміненому світі, позбутися гендерних стереотипів, які ускладнюють самореалізацію. Патріархальні цінності та чесноти вже відходять у минуле. Гендерна чутливість змінила не лише правила, але й самі поведінкові норми. Це передбачало перш за все зміну парадигми сприйняття жінки у суспільстві, а саме «Жінки також люди», оскільки жінок тривалий час сприймали як «жінок», а чоловіків, як «людей». Історична норма наділяла раціональністю лише половину людства. Гендерна орієнтованість світу справила системні негативні ефекти як на жінок, так і на чоловіків.

Питання рівних можливостей жінок та чоловіків стає все актуальнішим в українському суспільстві. Жінки все частіше говорять про дискримінацію публічно та докладають зусиль до її викорінення, ініціюють інформаційні кампанії та закликають громадськість та владу захищати принцип гендерної рівності. Засоби масової інформації нарешті почали говорити і писати про боротьбу з сексуальними домаганнями й домашнім насильством, про дискримінацію жінок на ринку праці та гендерні квоти на виборах у представницькі органи. Зміна стосунків між статями, яка невинно відбувається змінює культурний та політичний простір, постійно виникають нові виклики, тому аби позбутись страхів та ілюзій потрібно навчитись сприймати і людей, і ситуації через нову оптику осмислення досвіду іншого та позбутись ворожості. Зрештою коли мова йде про війну статей, то в ній переможцям не буде краще ніж переможеним. Всі ці здобутки потрібно засвоїти та інтегрувати.

Список використаних джерел

1. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Загальна рекомендація No19: Насильство щодо жінок, 1992 р. URL: <https://www.ohchr.org/en/treatybodies/cedaw/general-recommendations>
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Конвенція; Рада Європи від 11.05.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_001-11
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) Офіційний портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/euro/5334>
4. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.ohchr.org/en/instrumentsmechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
5. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Загальне зауваження No 35 (2017): Гендерно зумовлене насильство проти жінок, оновлення Загальної рекомендації No 19. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/35&Lang=en
6. Декларація про викорінення насильства щодо жінок: Прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 48/104 від 20 грудня 1993 р. URL:

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>

7. Перес Кріадо, Керолайн Невидимі жінки. Як вижити у світі, де навіть цифри брешуть на користь чоловіків. Х.: Вівіт, 2021. 416 с.

*Зінченко Ірина Олександрівна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Резнік Ю.С., старша викладачка кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидатка юридичних наук*

ДОМАШНЄ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО: КОЛІЗІЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Домашнє насильство та гендерно зумовлене насильство є одними з найбільш поширених та деструктивних соціальних феноменів сучасності, що становлять структурну та глобальну проблему і розглядаються як грубе порушення основоположних прав людини [1, с. 5]. Це явище виходить за рамки «приватної справи», будучи системною перешкодою на шляху досягнення гендерної рівності та соціальної справедливості [1, с. 7]. Насильство такого типу не знає соціальних, економічних чи національних кордонів, пронизуючи всі верстви суспільства [1, с. 8–10].

Як свідчить світова статистика, ці форми непропорційно часто спрямовані проти жінок та дівчат. Вони стають жертвами цілого спектру протиправних дій — від психологічного та фізичного знущання до сексуального насильства (включно зі зґвалтуваннями), переслідувань, примусу до шлюбу чи навіть каліцтва статевих органів [1, с. 10–12]. Найбільш парадоксально те, що значна частина цих правопорушень відбувається у безпечному домашньому середовищі, підриваючи основи морального та фізичного благополуччя постраждалих осіб і часто залишаючись непокараною [1, с. 11].

У відповідь на цей виклик та з метою розробки єдиних європейських стандартів захисту, Радою Європи була створена Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Цей документ є першим законодавчо закріпленим інструментом, що створює вичерпну правову базу та підхід до боротьби з насильством проти жінок [2].

Для України, де ці негативні явища також є широко поширеними, приєднання до міжнародної угоди стало стратегічною необхідністю для гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Хоча держава підписала її однією з перших, ратифікація відбулася лише 20 червня 2022 року, через 11 років, що підтвердило її готовність дотримуватися європейських цінностей та прав людини [3]. Стамбульська конвенція є комплексною правовою